

5.1.6. საბანკო-საფინანსო სისტემა

ბანკების საქმიანობა და მათი გეოგრაფიულ ასპექტში განხილვა მოითხოვს წინა საკითხისაგან განსხვავებულ მიდგომას. ეს განპირობებულია ამ დარგის საქმიანობის სპეციფიკით. კერძოდ, საბანკო საქმიანობა ვლინდება რეგიონების ან ქვეყნების ეკონომიკის დონეზე, ხოლო ამ საქმიანობის როლი განისაზღვრება, პირველ რიგში, ბანკის სახეობით და ნაკლებად მისი მდებარეობით. შესაბამისად, თემის განხილვა წარმოებს ბანკების **სახეებისა** და მათი **ფინანსურების** მიხედვით. რაც შეეხება საკუთრივ საბანკო ობიექტების მიკროგეოგრაფიული განლაგების თავისებურებებს, ის ნაკლებად დამოკიდებულია გარემო ფაქტორების მრავალფეროვნებაზე. როგორც წესი, ბანკის შენობები მდებარეობს ქალაქის ცენტრში და „პრესტიჟულ“ რაიონებში, ხოლო საცალო მომსახურების მცირე ობიექტები და ფილიალები ორიენტირებულია მოსახლეობის საცხოვრებელ და სამუშაო ადგილებზე, რითაც ნაკლებად განსხვავდება საცალო მომსახურების სხვა ობიექტების გეოგრაფიული განლაგების თავისებურებებისაგან.

ბანკი ქვეყნის ფინანსური სექტორის მთავარი რგოლია. საქართველოში მისი აქტივების წილი ფინანსურ სექტორში, 2016 წლის მონაცემებით, 90%-ს აღემატებოდა. (Macroeconomic overview, 2018, 36).

ბანკები, მათი დანიშნულების შესაბამისად, შეიძლება დაიყოს შემდეგ კატეგორიებად (სახეობად): **ეხოვნული** (მაგ., საქართველოში) ან **ცენტრალური ბანკები** (მაგ., ევროპის ცენტრალური ბანკი, ინდოეთის ცენტრალური ბანკი და სხვა), რომლებიც მეტწილად სახელმწიფო დაქვემდებარებაშია; **კომერციული** (მათ შორის საცალო მომსახურების) და **საინვესტიციო** ბანკები.

ცენტრალური (ან **ეხოვნული**) ბანკს ევალება ქვეყნის მაკროეკონომიკური ამოცანები, ანუ ქვეყნის ეკონომიკის, სტაბილიზაციის უზრუნველყოფა ე.წ. მონეტარული პოლიტიკის გატარების გზით. ძირითად მაკროეკონომიკურ მაჩვენებლებს განეკუთვნება: მთლიანი შიდა პროდუქტი (მშპ), ინფლაციის დონე, საგარეო სავაჭრო ბალანსი, მათ შორის ექსპორტ-იმპორტის მაჩვენებლები და უცხოური ინვესტიციები, ქვეყნის საერთაშორისო რეზერვები და სხვ. (ძირითადი მაკროეკონომიკური მაჩვენებლები, 2018).

განსაკუთრებულ ყურადღებას იმსახურებს ცენტრალური (ეროვნული) ბანკის მონეტარული პოლიტიკის ისეთი ფუნქცია, როგორცაა ბანკებისათვის სესხების გაცემა და მათზე მიზნობრივი საპროცენტო განაკვეთის განსაზღვრა ანუ **ჰეფინანსიების საპროცენტო განაკვეთის** დაწესება.

როდესაც ქვეყნის ეკონომიკის განვითარება ფერხდება, მაგალითად, კლებულობს მშპ-ის მაჩვენებელი, ცენტრალური ბანკი ცდილობს, გაააქტიუროს თანხების ბრუნვა ქვეყანაში ფუტადი მასის **გაზღვრით**. ამისათვის გამოიყენება აღნიშნული რეფინანსირების საპროცენტო განაკვეთი, კერძოდ, ხდება მისი შემცირება, რაც ნიშნავს ბანკთაშორის ბირჟაზე კომერციული ბანკების მიერ **სესხების აღების გაიფხვას**. შედეგად, კომერციული ბანკები იზიდავენ მეტ საკრედიტო რესურსებს, გასცემენ მეტ გაიფხვებულ სესხებს, აქტიურდება ბიზნესი, ჩნდება მეტი სამუშაო ადგილი, ხდება მეტი პროდუქტის შექმნა ადგილობრივ ბაზარზე და მატულობს საბრუნავი ფულის მასა. ცენტრალურ ბანკს ასევე შეუძლია, უბრალოდ, განახორციელოს **ფულის ემისია** – ადგილობრივი ფულის ანუ ბანკნოტებისა და მონეტების მიმოქცევაში გაშვება, რაც ასევე ზრდის ბრუნვაში მყოფ ფულის მასას. ამ მიზნებზე ორიენტირებულ ქმედებებს უწოდებენ **ექსპანსიურ** ან **შეხიბების მონეტარულ პოლიტიკას**.

აღნიშნული ღონისძიებები შეიცავს ნეგატიურ თვისებებსაც. კერძოდ, ქვეყანაში მიმოქცევაში მყოფი ფულის მასის ზრდა ხელს უწყობს **ინფლაციური პრესიების** განვითარებას. როდესაც ინფლაცია გადააჭარბებს ცენტრალური ბანკის მიერ განსაზღვრულ ე.წ. მიზნობრივ მაჩვენებელს, მონეტარული პოლიტიკა იცვლება საპირისპირო მიმართულებით და აქტუალური ხდება ქვეყანაში ფულის მასის შემცირება.

ფულის მასის შემცირება შეიძლება განხორციელდეს ზემოთ აღნიშნული **ჰეფინანსიების განაკვეთის გაზღვრით**, რაც აძვირებს სესხებს კომერციული ბანკებისათვის და, შესაბამისად, ბიზნესისთვის. ამავე მიზნებს ემსახურება კომერციული ბანკებისათვის სავალდებულო სარეზერვო მოთხოვნების გამკაცრება, ანუ ფულის მასის „დასაწყობება“. უფრო ზუსტად, ეს ქმედება ითვალისწინებს კომერციული ბანკების მიერ მოზიდული დეპოზიტების გარკვეული ნაწილის დარეზერვებას და მათ ცენტრალურ ბანკში შენახვას. მაგალითად, დღეს საქართველოს კომერციული ბანკები ვალდებული არიან, 14-დღიანი პერიოდით სარეზერვო ანგარიშზე იქონიონ ლარებში მოზიდული თანხების 7% და უცხოური ვალუტის 20%. (მინიმალური სარეზერვო მოთხოვნები, 2018). ბრუნვაში არსებული ფულის მასის შემცირებაზე გათვლის ქმედებებს ეწოდება **კონტრაქციული**, ანუ გამკაცრების (ან ანტიინფლაციური) პოლიტიკა.

საქართველოში მონეტარული პოლიტიკა ბოლო 10 წლის განმავლობაში 5-6-ჯერ შეიცვალა გამკაცრებისა და შერბილების ცვალებადობით (გრაფიკი 1). შერბილება გამოვლინდა 2008-2010 წლებში, როდესაც ეროვნული ბანკის განაკვეთი შემცირდა 10%-იდან 4,5%-ამდე; შემდეგ მოხდა გამკაცრება და განაკვეთი აიწია 8%-ამდე 2011 წლისათვის; მას მოჰყვა ისევ შერბილება, რაც გამოიხატა განაკვეთის დაწევაში 3,8%-ამდე 2013 წლისათ-

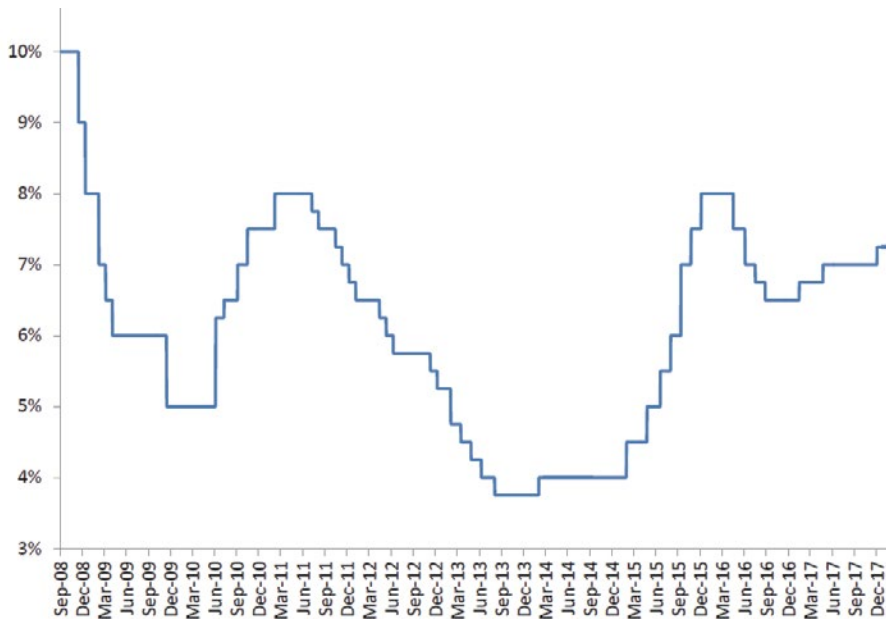
ვის; შემდგომ ისევ გამკაცრება განაკვეთის 8%-ამდე აწევით 2016 წლის აპრილამდე; ისევ დაბრუნდა შერბილების პოლიტიკა, რომელიც გაგრძელდა 2016 წლის ოქტომბრამდე და განაკვეთი შემცირდა 4,5%-ით და ბოლოს კვლავ გამკაცრდა განაკვეთის 6%-ამდე აწევით 2018 წლის იანვრისთვის (საქართველოს ეროვნული ბანკი, 2018).

ეროვნული ბანკის კიდევ ერთი მნიშვნელოვანი ინსტრუმენტია ე.წ. **საერთაშორისო სარეზერვო ფონდი**, რომელსაც იგი ფლობს, ინახავს და განკარგავს (საქართველოს ორგანული კანონი საქართველოს ეროვნული ბანკის შესახებ. მუხლი 40, 18). იგი წარმოადგენს ქვეყნის ერთგვარ საგარეო აქტივებს (International Reserves, 2018). მისი დანიშ-

ნულებაა, პირველ რიგში, ქვეყნის ეკონომიკური უსაფრთხოების დაცვა, შემდეგ ლიკვიდურობის შენარჩუნება და, ბოლოს, შემოსავლიანობის უზრუნველყოფა. შესაბამისად, საერთაშორისო რეზერვები განთავსებულია მხოლოდ მაღალი რეიტინგის მქონე სახელმწიფო და მულტინაციონალურ ფასიან ქაღალდებსა და ბანკების დეპოზიტებზე (სავალუტო პოლიტიკა, 2018). რაოდენობრივად, საერთაშორისო სავალუტო ფონდი მიიჩნევა, რომ მონეტარული მდგრადობისათვის ქვეყნის საერთაშორისო რეზერვების მოცულობა წლის ბოლოსთვის უნდა უდრიდეს იმპორტის სამთვიან მოცულობას (ბაიაშვილი, 2015).

გზადიკი 1

საქართველოს მონეტარული პოლიტიკა 2008-2017 წლებში

წყარო: საქართველოს ეროვნული ბანკი

საქართველოში ოფიციალური საერთაშორისო რეზერვები დაახლოებით 3 მლრდ. აშშ-ის დოლარს შეადგენს (სექტემბერი, 2017). საქართველოს ეროვნული ბანკის მიერ მოზიდული საერთაშორისო რეზერვების ოდენობა წლების განმავლობაში სტაბილურად აღემატება ადეკვატური პერიოდების იმპორტის სამთვიან მაჩვენებლებს. მაგალითად, უკანასკნელი მონაცემებით, 2017 წლის მესამე კვარტლის 3 თვის იმპორტმა შეადგინა 2,47 მილიარდი დოლარი, როდესაც საერთაშორისო სარეზერვო ფონდი იყო 2,8 მილიარდის ტოლფასი (საქართველოს ეროვნული ბანკი, 2018; International Reserves, 2018).

კომეჩივილი ბანკი ემსახურება როგორც მოსახლეობას, ისე კომპანიებს. ძირითადად, იგი იღებს დეპოზიტებს (ფულად სახსრებს ან გადახ-

დის სხვა საშუალებებს) და მათი გამოყენებით თავისი სახელით აწარმოებს საბანკო საქმიანობას (საქართველოს ორგანული კანონი საქართველოს ეროვნული ბანკის შესახებ, 2009, 1). ეს საქმიანობა მოიცავს პრაქტიკულად ყველა სახის საბანკო ოპერაციებს – იბარებს ანაბრებს, გასცემს კრედიტებსა და სესხებს, აფინანსებს სავაჭრო ოპერაციებს, გასცემს გარანტიებს, ახორციელებს გადარიცხვებს და ანგარიშსწორებებს, უზრუნველყოფს სავალუტო გაცვლებს, იძენს და ყიდის სახელმწიფო და კერძო ფასიან ქაღალდებს, უზრუნველყოფს საკრედიტო ბარათების და ჩეკების მომსახურებას, იბარებს შესანახად ფასეულობებს, ეწევა საკონსულტაციო საქმიანობას და სხვ. მათი საქმიანობა, როგორც კერძო ბიზნესის სხვა ნებისმიერი სახეობა, მიმართულია მოგების მიღე-

ბაზე. შემოსავალი, ძირითადად, მიიღება ანაბრებზე გაცემული საპროცენტო განაკვეთების სახით, ასევე განუღებ მომსახურებაზე მიღებული საკომისიო გადასახადებით, დაგირავებული ქონების რეალიზაციით და ა.შ.

საინვესტიციო ბანკების ძირითადი საქმიანობა ითვალისწინებს მომსახურებას ინვესტიციების მოზიდვაში კლიენტებისათვის, აქციებისა და სხვა ფასიანი ქაღალდების გაყიდვაში, ინვესტიციებსა და ფასიანი ქაღალდების გამომშვებს შორის შუამავლის ფუნქციის შესრულებაში, დაფინანსების საკითხებში კონსულტაციების განუვაში; ასევე, მომსახურებას კომპანიების შეერთებისა და შექმნის რთულ და ხანგრძლივ პროცედურებში.

საქართველოში საინვესტიციო ბანკის ფუნქციებს 20-ზე მეტი ბანკი ასრულებს (List of Investment Banks, 2012), რომელთა შორისაა გალტ & ტაგარტი (Galt & Taggart), საინვესტიციო ჯგუფი „ბიჯეო“ და სხვ.

საინვესტიციო საქმიანობაში განვითარებად ქვეყნებსა და იმ ქვეყნებში, სადაც ეკონომიკა იმყოფება გარდაქმნის ეტაპზე, კერძოდ, ყოფილი საბჭოთა კავშირის რესპუბლიკებში, მოქმედებენ ინვესტიციების ხელშემწყობი საერთაშორისო და უცხოური საფინანსო ორგანიზაციებიც. საქართველოს მაგალითზე აღსანიშნავია **მსოფლიო ბანკი** და მისი სტრუქტურული ერთეულები, მათ შორის: **საეხთაშოხისო განვითარების სააგენტო**, **საეხთაშოხისო საფინანსო კოორდინაცია**, **საეხთაშოხისო სავაღებო ფონდი** (იგი ურთიერთობს მხოლოდ ქვეყნის ეროვნულ ბანკთან მაკროეკონომიკურ საკითხებში), **შავი ზღვის ვაჭრობისა და განვითარების ბანკი**, **ევროპის განვითარებისა და ჩვეულებრივი ბანკი** და სხვ.

კითხვები:

1. დაასახელეთ საქართველოს ფინანსური სექტორის ორგანიზაციები და ბანკების სახეები.
2. დაახასიათეთ ბანკის ძირითადი ფუნქციები.
3. რით განსხვავდება კომერციული ბანკი საინვესტიციო ბანკისაგან?

დავალებები:

1. ინტერნეტის მეშვეობით მოიძიეთ ინფორმაცია – რა სახის მომსახურებას სთავაზობს კერძო ბიზნესს საქართველოს ერთ-ერთი წამყვანი კომერციული ბანკი.
2. ინტერნეტის მეშვეობით მოიძიეთ ინფორმაცია – რა სახის პროექტებს ახორციელებს ევროპის რეკონსტრუქციისა და განვითარების ბანკი საქართველოში.

გამოყენებული ლიტერატურა:

ბაიაშვილი თ., ოპტიმალური სავალუტო პოლიტიკა საქართველოს ეკონომიკისათვის, *ეკონომიკა და საბანკო საქმე*, ტ.3, N3, 2015, ნანახია 2018 წლის 1 ივნისს, https://www.nbg.gov.ge/uploads/journal/2015/2015_3/3.pdf

მინიმალური სარეზერვო მოთხოვნები, საქართველოს ეროვნული ბანკი, 2018, ნანახია 2018 წლის 1 ივნისს, <https://www.nbg.gov.ge/index.php?m=558>

- სავალუტო პოლიტიკა და რეზერვების მართვა საქართველოს ეროვნული ბანკი**, 2018, ნანახია 2018 წლის 1 ივნისს, <https://www.nbg.gov.ge/index.php?m=521>
- საქართველოს ეროვნული ბანკი**, 2018, ნანახია 2018 წლის 1 ივნისს, https://www.nbg.gov.ge/uploads/publications/pres/2018/master_presentation_for_web_05_03_2018.pdf
- საქართველოს ორგანული კანონი საქართველოს ეროვნული ბანკის შესახებ**, თბილისი, 2009, ნანახია 2018 წლის 1 ივნისს, https://www.nbg.gov.ge/uploads/legalacts/nbglow/new/organic_low_nbg.pdf
- ძირითადი მაკროეკონომიკური მაჩვენებლები და საერთაშორისო რეიტინგები**, საქართველოს ეროვნული ბანკი, 2018, ნანახია 2018 წლის 1 ივნისს, <https://www.nbg.gov.ge/index.php?m=494>
- International Reserves of Countries Worldwide**, *Global Finance*, August 28, 2018. ნანახია 2018 წლის 1 ივნისს, <https://www.gfmag.com/global-data/economic-data/international-reserves-by-country>
- List of Investment Banks In Georgia**, *Global Banking and Finance Review*, October 30, 2012, ნანახია 2018 წლის 1 ივნისს, <https://www.globalbankingandfinance.com/list-of-investment-banks-in-georgia>
- Macroeconomic Overview**, საქართველოს ეროვნული ბანკი, 2018, ნანახია 2018 წლის 1 ივნისს, https://www.nbg.gov.ge/uploads/publications/pres/2018/master_presentation_for_web_05_03_2018.pdf